
Palliatieve zorg

Onbegrepen gedrag bij mensen met dementie

LET'S TALK ABOUT SEKS

Karel Kamperman

specialist ouderengeneeskunde,
kaderarts psychogeriatric, sociaal geriater

About

- Actualiteit
- Waarover hebben we het
- Levensloop
- Het oudere lichaam
- Gevolgen voor intimiteit en seks
- Onbegrepen gedrag
- Begrip
- Let's talk!

Herkenbaar?

Herkenbaar?

Gerapporteerd op 11-06-2023 11:44

Subjectief: “Als jij (wijzend naar mij) om 16u naar huis gaat, ga je erge spijt krijgen, hèhè”.

Objectief: Dhr is vanmorgen geholpen met de zorg. Zijn vrouw vroeg tot hoe laat ik werkte. Ik gaf aan tot 16u. Dhr reageerde met bovenstaande opmerking.

Begin van de middag, toen ik medicijnen deelde, kwam hij vlak achter mij staan met zijn hoofd in mijn nek en u wilde mij een kus geven. Ik schrok hier erg van en wist niet hoe ik moest reageren, ik ben een stapje naar achteren gegaan. Dhr reageerde met "moet ik toestemming vragen om dit te doen, lekker wijfie"?

Hij noemde mij een "lekker wijfie" wat ik een erg ongepaste opmerking vind.

Analyse:

Plan: MIC melding gemaakt, dit gedrag graag z.s.m. bespreken met de arts en psycholoog.

Waarover hebben we het?

- **Palliatieve zorg** is zorg die de kwaliteit van het leven verbetert van patiënten en hun naasten die te maken hebben met een levensbedreigende aandoening of kwetsbaarheid, door het voorkomen en verlichten van lijden, door middel van vroegtijdige signalering en zorgvuldige beoordeling en behandeling van problemen van fysieke, psychische, sociale en spirituele aard. Gedurende het beloop van de ziekte heeft palliatieve zorg oog voor het behoud van autonomie, toegang tot informatie en keuzemogelijkheden¹.
- **Seksualiteit** is het fenomeen van gevoelens, gedachten en handelingen die gepaard gaan met lust en opwinding².
- **Intimiteit** is een ervaring van diepe lichamelijke, emotionele of spirituele verbondenheid tussen mensen³.

¹. Kwaliteitskader Palliatieve Zorg Nederland ². Frans Hoogeveen

Waarover hebben we het?

Onbegrepen gedrag

is al het gedrag van de persoon met dementie dat door deze persoon zelf en/of zijn omgeving als moeilijk hanteerbaar wordt ervaren¹.

Seksueel ontremde gedragingen

zijn openlijke acties geassocieerd met een verhoogd libido en/of persisterend en ongeremd gedrag, bestaande uit verbale en/of fysieke gedragingen met seksuele ondertoon of bedoeling, naar zichzelf of anderen².

Dit gedrag leidt snel tot sociale uitstoting en ernstige relatieproblemen.

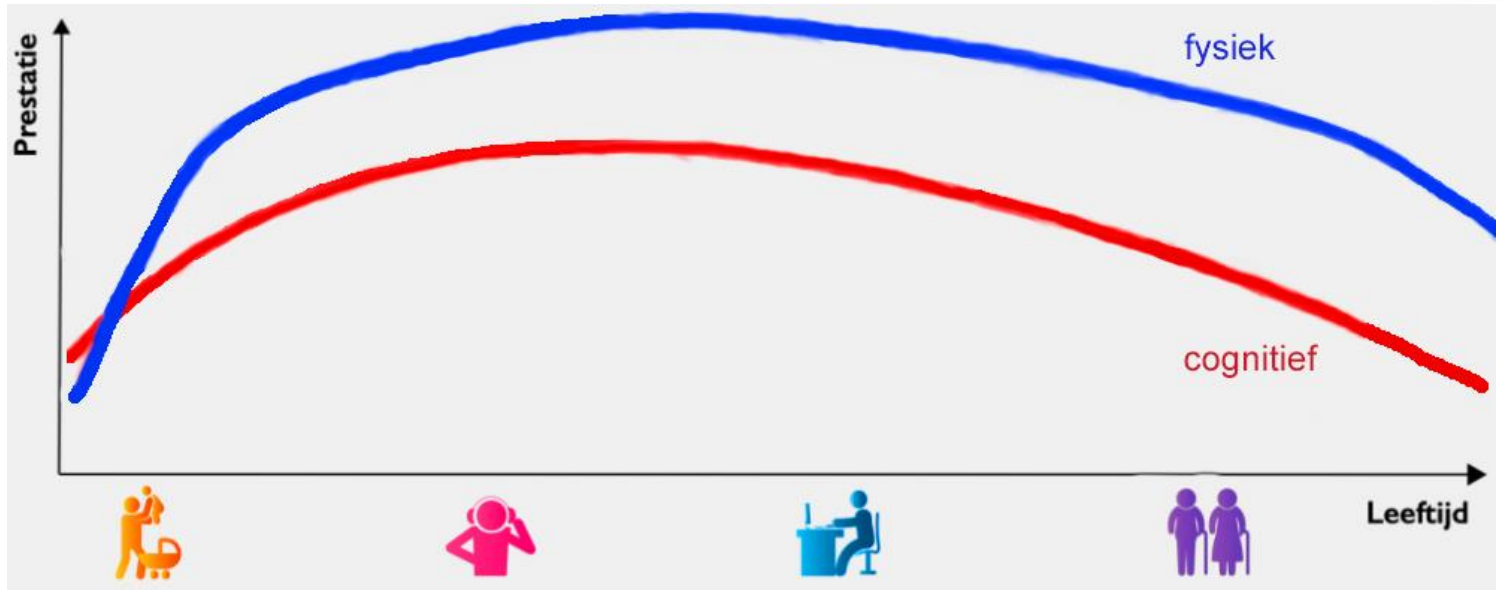
Doen ze het nog?

- Seksueel actieve 70-80 jarigen: mannen 54% ↔ vrouwen 21%
- 25% van hen heeft 1x per week geslachtsgemeenschap
- Veel ouderen hebben hun partner verloren, maar verliezen hun seksuele interesse niet
- Frequentie van seksuele activiteiten neemt af met de leeftijd
- Intimiteit wordt door een meerderheid meer gewaardeerd dan seksualiteit

Levensloop

0-12: aanraken, knuffelen, ontdekken, groeispuurt, genegenheid, verliefdheid

12-24: ontdekken, fantaseren, seksuele ervaring, experimenteren, nieuwe relaties, gender

25-54: ambities, relaties onderhouden en verdiepen, werk-en privébalans, nageslacht

55-74: meer vrije tijd, minder seksuele behoeften, intimiteit naast seksualiteit

75 +: mannentekort, fysieke problemen, penetrerende seks minder prettig of onmogelijk

Ouderdom komt met gebreken

- Kabels en leidingen worden stugger of juist slapper
- Er gaat wat lekken
- Laklaag wordt dof en dunner
- Chassis vertoont zwakke plekken
- Scharnieren kraken

Geriatric Giants – 14i's

- Immobility ➤ Loopstoornis
- Instability ➤ Evenwichtsstoornis
- Incontinence ➤ Urine/faeces
- Intellectual impairment ➤ Delier / dementie
- Infection ➤ Infecties
- Impairment of senses ➤ Slechthorend/-ziend
- Impaction ➤ obstipatie

- Isolation ➤ Eenzaamheid
- Inanition ➤ Ondervoeding
- Impecunity ➤ Armoede
- Iatrogenesis ➤ Bijwerkingen
- Insomnia ➤ Slapeloosheid
- Immune deficiency ➤ Slechte weerstand
- Impotence ➤ Impotentie

Het veranderende lichaam

Hersenmassa ↓
Oogziekten
Dieptezien ↓
Kleurdiscriminatie ↓
Pupilrespons ↓
Vitale capaciteit longen ↓
Nierfunctie ↓
Lichaamslengte 5-10 cm ↓
Circulatie benen ↓
Gewrichtsdegeneratie
Totaal lichaamsvocht ↓
Perifere neuropathie

CVA
↓ Gehoor
↓ Smaak en reuk
↓ Speekselproductie
↓ Oesophagus activiteit
↓ Hartslagvolume / -ritme
↑ Bloeddruk
↓ Maagsapsecretie
↓ Elasticiteit huid
↓ Epidermisdikte
↓ Lichaamsvet 15-30%

Bijwerkingen metoprolol

Zeer vaak (> 10%): vermoeidheid. Vaak (1-10%): duizeligheid, hoofdpijn.

Bradycardie, orthostatische hypotensie, palpitaties, dyspneu bij inspanning, koude handen en voeten, fenomeen van Raynaud. Misselijkheid, buikpijn, diarree, obstipatie. Soms (0,1-1%): oedeem en precordiale pijn, toename hartfalen, eerstegraads hartblok, cardiogene shock bij bestaand acuut myocardinfarct.

Braken. Bronchospasmen (ook bij patiënten zonder obstructieve longziekte).

Huiduitslag zoals urticaria, psoriasisachtige en dystrofische laesies van de huid, toegenomen zweetproductie. Paresthesie, spierkrampen. Verminderde alertheid, slaapstoornissen, nachtmerries, depressie. Gewichtstoename. Zelden (0,01-0,1%): hartaritmieën, hartgeleidingsstoornissen. Droge mond, droge ogen, visusstoornissen, conjunctivitis, rhinitis. Haaruitval. Nervositeit, angst. Erectiele of seksuele disfunctie. Gestoorde leverfunctie. Etcetera

Bijwerkingen metoprolol

Zeer vaak (> 10%): **vermoeidheid**. Vaak (1-10%): **duizeligheid**, **hoofdpijn**.

Bradycardie, orthostatische hypotensie, palpitaties, **dyspneu bij inspanning**, **koude handen en voeten**, fenomeen van Raynaud. **Misselijkheid**, **buikpijn**, diarree,

obstipatie. Soms (0,1-1%): oedeem en **pijn op de borst**, toename hartfalen, eerstegraads **hartblok**, cardiogene shock bij bestaand acuut myocardinfarct.

Braken. Bronchospasmen (ook bij patiënten zonder obstructieve longziekte).

Huiduitslag zoals urticaria, psoriasisachtige en dystrofische laesies van de huid, toegenomen zweetproductie. Paresthesie, spierkrampen. Verminderde alertheid, slaapstoornissen, nachtmerries, depressie. Gewichtstoename. Zelden (0,01-0,1%):

hartaritmieën, hartgeleidingsstoornissen. Droge mond, droge ogen,

visusstoornissen, conjunctivitis, rhinitis. Haaruitval. **Nervositeit, angst**. **Erectiele of seksuele disfunctie**. Gestoorde leverfunctie. Etcetera

Bijwerkingen omeprazol

Vaak (1-10%): misselijkheid, braken, diarree, obstipatie, buikpijn en flatulentie. Hoofdpijn. Soms (0,1-1%): verstoring leverenzymen, jeuk, huiduitslag, dermatitis, urticaria, perifeer oedeem, malaise. (Draai)duizeligheid, paresthesieën. Slapeloosheid, slaperigheid. Fracturen van heup, pols of wervelkolom. Zelden (0,01-0,1%): toegenomen transpiratie, overgevoelighedsreacties: verhoogde lichaamstemperatuur, angio-oedeem, bronchoconstrictie, anafylactische shock, allergische vasculitis en koorts. Spierpijn, gewrichtspijn, hyponatriëmie. Rusteloosheid, verwardheid en depressie. Bronchospasme. Visus- en smaakstoornissen, droge mond, stomatitis, gastro-intestinale candidiasis. Hepatitis met of zonder geelzucht. Fotosensibilisatie, haaruitval. Interstitiële nefritis. Zeer zelden (< 0,01%): Spierzwakte, hypomagnesiëmie, gynaecomastie. de gevallen van blindheid en doofheid gerapporteerd. Etcetera

Bijwerkingen omeprazol

Vaak (1-10%): misselijkheid, braken, diarree, obstipatie, buikpijn en flatulentie. Hoofdpijn. Soms (0,1-1%): verstoring leverenzymen, jeuk, huiduitslag, dermatitis, urticaria, perifeer oedeem, malaise. (Draai)duizeligheid, paresthesieën. Slapeloosheid, slaperigheid. Fracturen van heup, pols of wervelkolom. Zelden (0,01-0,1%): toegenomen transpiratie, overgevoelighedsreacties: verhoogde lichaamstemperatuur, angio-oedeem, bronchoconstrictie, anafylactische shock, allergische vasculitis en koorts. Spierpijn, gewrichtspijn, hyponatriëmie. Rusteloosheid, verwardheid en depressie. Bronchospasme. Visus- en smaakstoornissen, droge mond, stomatitis, gastro-intestinale candidiasis. Hepatitis met of zonder geelzucht. Fotosensibilisatie, haaruitval. Interstitiële nefritis. Zeer zelden (< 0,01%): Spierzwakte, hypomagnesiëmie, gynaecomastie. de gevallen van blindheid en doofheid gerapporteerd. Etcetera

LIJST VAN (GENEES)MIDDELEN DIE INVLOED KUNNEN HEBBEN OP HET SEKSUELE FUNCTIONEREN *	MAN			VROUW		
	libido	erectie	ejaculatie	libido	lubricatie	orgasme
Analgetica (opiaten en synthetische afgeleiden; centraalwerkend)						
codeïne	---					
dextromoramide (Palfium®)	---		---			
methadon (Symoron®)	---	---	---			
morfine	---					
Anti-epileptica						
fenobarbital (zie ook onder hypnotica en sedativa: barbituraten)	---					
fentyoïne (Diphantoïne®, Epanutin®)	---					
Antihistaminica						
cyproheptadine (Periactin®)	---	---				
promethazine (Phenergan®)	---					
thiazinamium (Multergan®)		---	---			
Antihypertensiva (α-receptorblokkerend)						
fenoxybenzamine (Dibenyline®)			---			
prazosine (Minipress®), (α_1 -receptorblokkerende stof)	---	---				
			(ook priapisme)			
Antihypertensiva (centraalwerkend)						
clonidine (Catapresan®)	---	---	---			---
guanethidine (Ismelin®)	---	---	---	---		---
guanoxan (Envacar®)	---	---	---			
methyldopa (Aldomet®, Methyldopa-L-alpha 'M-P'®, Mulfasin®, Sembrina®)	---	---	---	---		---
reserpine	---	---	---	---		---
Antihypertensiva (ganglionblokkerend)						
trimetafan (Arfonad®)	---	---	---			
Antihypertensiva (vaatverwijdend)						
hydralazine (Apresoline®)	---	---				
β-(receptor)blokkerende stoffen o.a.:						
alprenolol (Aptine®)	---					
atenolol (Tenormin®)	---	---				
pindolol (Viskeen®)	---					
propranolol (Inderal®)	---	---		---		
timolol (Betim®, Blocadren®, Timoptol®)	---	---				

Mogelijke oorzaken seksuele ontremming

Domein	Mogelijke oorzaken
Psychiatrisch	Dementie (o.a. apraxie, desoriëntatie, ontremming) Persoonlijkheidsstoornissen Middelenmisbruik Depressie Psychose Delier
Somatisch	Genitale afwijkingen Urineweginfectie Pijn / ongemak Hyperthermie Urineretentie Obstipatie
Medicatie	Dopamine-agonisten Benzodiazepines Anticholinergica Drugs (o.a. cocaïne)
Belevingswereld van de patiënt	Normale seksuele activiteit in een non-seksuele omgeving Geborgenheid / veiligheid zoeken door aanraking Compensatie van cognitief of functioneel verlies Angst verminderen door aanraking Behoeftte aan intimiteit Frustratie Verveling
Omgevingsfactoren	Gebrek aan privacy in een instelling Verlies van partner

Veelvoorkomende somatische factoren

- › Depressie » minder zin in seks
- › Hoge bloeddruk » erectie- en orgasmeproblemen
- › Herseninfarct » minder zin in seks
- › Ziekte van Parkinson » erectie- en orgasmeproblemen, hyperseksualiteit
- › Reuma » pijn bij het vrijen (met name bij houding en beweging)
- › Verzakking » pijn bij het vrijen (met name bij de penetratie)
- › Hartinfarct » erectie- en orgasmeproblemen door angst

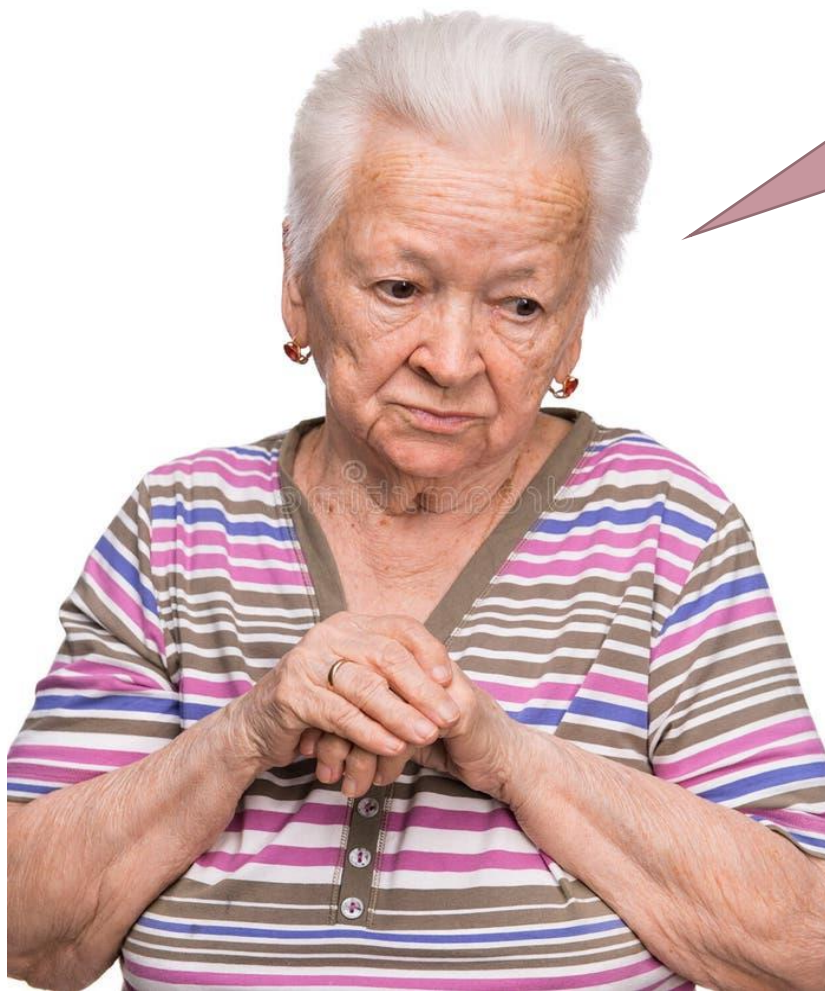
Gevolgen van dit alles

Uitspraak

'Ik kan niet én zijn
billen afvegen én met
hem vrijen'

Uitspraak

Mijn man wil vaak strelen en voelen aan borsten en billen, soms aanhoudend, wat irritant wordt. Ook onze kleindochter van zeventien ontkomt er niet aan. Ze gaat hem uit de weg

Uitspraak

Mijn vrouw is door haar dementie zo veranderd, dat ik het niet kan opbrengen om intiem te zijn met haar, hoewel zij dat wel wil. Voor mij voelt het als vreemd gaan!

HOE KIJK JE HIERNAAR?

2 Bewoners hebben elkaar gevonden. Je kent ze als hetero-mannen

- Wat rapporteer je
- Meld je dit aan arts of psycholoog?
- Meld je dit aan de familie?
- Wat adviseer je de leerling verzorgende?
- Doe je een MIC melding?

HOE KIJK JE HIERNAAR?

2 Bewoners, allebei thuis nog een partner

- Wat rapporteer je
- Meld je dit aan arts of psycholoog?
- Meld je dit aan de familie?
- Pas je het zorgleefplan aan?

HOE KIJK JE HIERNAAR?

- Wat rapporteer je
- Meld je dit aan arts of psycholoog?
- Meld je dit aan de familie?
- Wat adviseer je de leerling verzorgende?
- Doe je een MIC melding?

83-Jarige weduwe

Zien jullie wel eens
seksspeeltjes op de
kamer van bewoners?

Actualiteit

Zorgleefplan

Persoonlijke verzorging

Gezondheidsrisico's en gezondheidsproblemen

Mw. niet teveel alcohol aanbieden, kan hierdoor in een negatieve/depressieve stemming komen. Alcoholvrije witte wijn vindt mevrouw ook lekker.

Communicatie

Lopende zaken gaan via eerste contactpersoon.

1x per 6 maanden wordt contactpersoon uitgenodigd voor een ZPO.

Bij tussentijdse wijzigingen met betrekking tot zorg contact opnemen met eerste contactpersoon.

Bij alle veranderingen een familiegesprek plannen met arts en eventueel andere behandelaren.

Een gespreksverslag schrijven met hierin de gemaakte afspraken.

Het zorgleefplan laten tekenen door de gemachtigde contactpersoon Bij Calamiteiten in de nacht 1e CP.

De bewoner maakt gebruik van de bezoeksregeling tijdens de Covid-19 periode volgens de landelijke richtlijnen.

1e contactpersoon geeft aan gebruik te willen maken van beide opties: fysiek op bezoek komen en het beeldbellen.

Mantelzorg

Mw. haar familie is betrokken, en bieden hulp als het nodig is.

Intimiteit en seksualiteit

N.V.T.

Mobiliteit, transfers en valpreventie

Mw. loopt zelfstandig zonder hulpmiddel.

Protheses en hulpmiddelen

Mw. heeft een gedeeltelijke gebitsprothese.

2x per dag de poetsmiddelen aanbieden, en mw. mondeling ondersteunen en overnemen waar nodig.

Mw. wil het gevoel van eigen regie blijven geven, omdat zij anders sneller weigert.

Continentie

Mw. gaat zelfstandig naar het toilet.

Maar heeft wel controle nodig, dit kan beter gedaan worden om "toevallig" binnen te lopen i.p.v. mw. mee te vragen voor toiletgang.

Mw. is vaak incontinent van dunne def.

Overdag en avond een pants maat L.

Huidverzorging en wondzorg

Mw. heeft zalf op recept voor eczeem plekken.

Intimiteit en seksualiteit

N.V.T.

Mobiliteit, transfers en va

Actualiteit

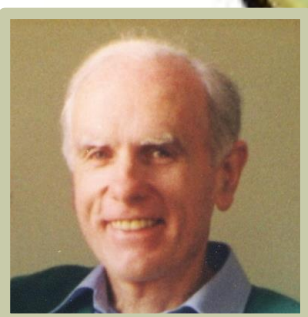

- Persoonsgerichte zorg is zorg die is afgestemd op iemands persoonlijke behoeften, wensen en voorkeuren. De zorgverlener benadert de persoon niet als patiënt of cliënt, maar als mens.
- Centraal staat de vraag: wat heeft jouw cliënt nodig om zich gezond en gelukkig te voelen?

Kwaliteit van leven

Machteld Huber

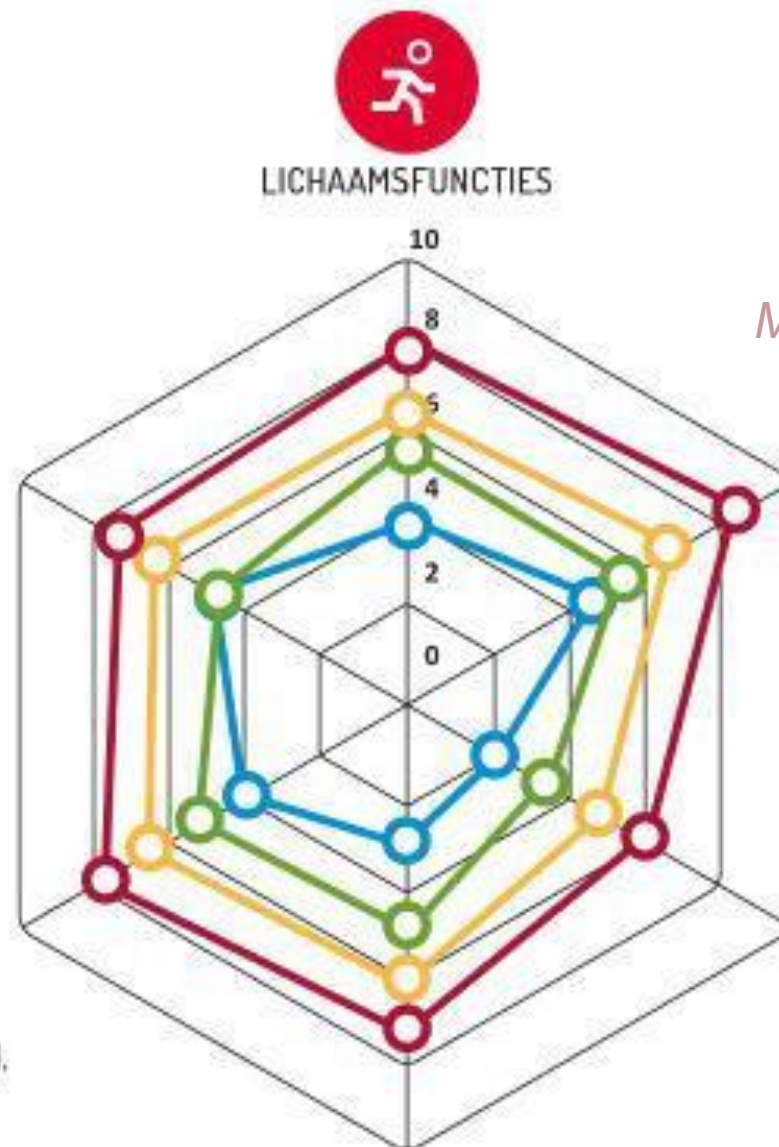
Tom Kitwood

DAGELIJKS
FUNCTIONEREN

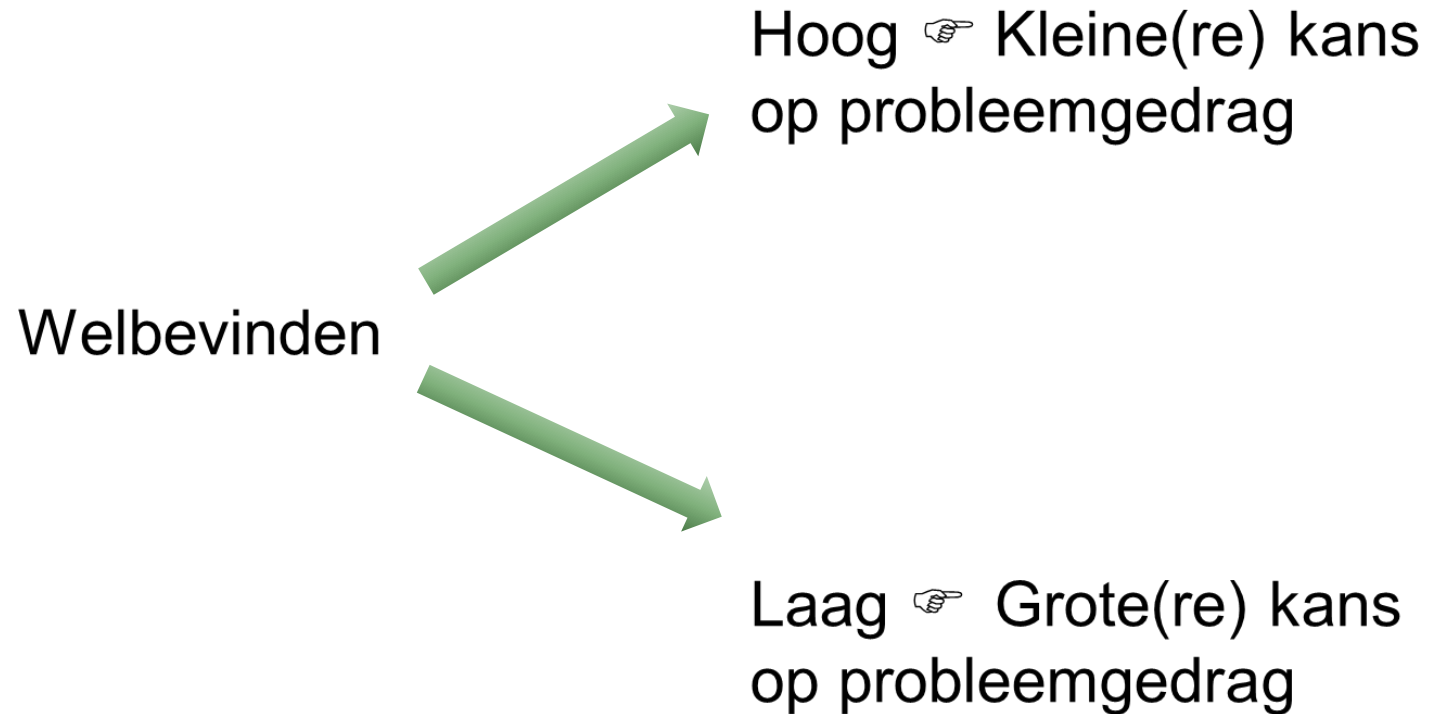
SOCIAAL MAATSCH.
PARTICIPEREN

KWALITEIT VAN LEVEN

Intimiteit en seksualiteit zijn belangrijk

Hoezo niet van toepassing?

- angst om zich met privézaken van de cliënt te bemoeien;
- (vermeend) tijdsgebrek;
- onvoldoende kennis en vaardigheden;
- schaamte om er naar te vragen: angst om als voyeur te worden gezien;
- veronderstellen dat de patiënt er zelf wel over zal beginnen;
- geen insteek of aanleiding hebben om het te bespreken;
- moeilijker vinden bij bepaalde patiënten van andere geslacht, andere cultuur, groot leeftijdsverschil, andere seksuele oriëntatie;
- het feit dat seksualiteit geen onderdeel is van het reguliere zorgproces.

Niet storen a.u.b.

Bespreekbaar maken

- Benader intimiteit en seksualiteiten van een bewoner met respect.
- Garandeer privacy, klop niet alleen aan, wacht ook op antwoord, en besef: niet storen betekent écht niet storen.
- Let op signalen, neem het initiatief om het thema intimiteit en seksualiteit aan te kaarten en erover te praten, of als je dat niet kunt, zorg dat de bewoner dit bij iemand anders wel kan.
- Start het onderwerp: 'We komen nu bij een onderwerp dat voor de meeste mensen nogal privé is, namelijk seksualiteit'
- Benoem de mogelijke weerstand: 'Misschien vindt u het vervelend.'
- Geef een korte heldere reden waarom het belangrijk kan zijn: 'Uw medicijnen kunnen gevolgen hebben voor uw seksuele leven.'
- Verzoek: 'Vindt u het goed dat ik hiernaar vraag?'

Bespreekbaar maken

- Vraag eens naar de manier waarop de cliënt zijn/haar partner heeft ontmoet, of het liefde op het eerste gezicht was en hoe dat dan ging in hun tijd: verkering, verloving, invloed van ouders, kerk. Hoe ging men daarmee om?
- ‘Heeft u veranderingen in de intimiteit gemerkt sinds uw ziektebeeld?’
- ‘Zijn er zaken waar wij in het verpleeghuis/verzorgingshuis rekening mee kunnen of moeten houden?’
- ‘Heeft u behoefte aan privacy als bijvoorbeeld uw partner langskomt?’
- ‘Zijn er speciale gewoontes die u heeft?’

Meer lezen?

- <https://www.zorgvoorbeter.nl/seksualiteit/>
- [Seks in de praktijk - Informatie voor zorgprofessionals](#)
- [Behandeling: seksueel ontremd gedrag bij mensen met dementie \(verenso.nl\)](#)
- [De veelbesproken seks van meneer Tip en mevrouw Pekaar op de verpleeghuisgang \(dementieintheater.nl\)](#)
- [Minder zin in seks door medicijnen | Service Apotheek](#)

